

FUNKCIONÁLNA KLASIFIKÁCIA SÍDEL NA PRÍKLADE OBCÍ HORNÉHO POŽITAVIA

GEJZA OLAS

Katedra dejepisu, zemepisu a občianskej výchovy Pedagogickej fakulty,
 Nitra, Saratovská 3, ČSSR

Резюме

**ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ МЕСТ ПОСЕЛЕНИЯ
 НА ПРИМЕРАХ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ ВЕРХНЕГО
 ПОЖИТАВЬЯ**

Gejza Olas

В краткой статье составлена функциональная классификация мест поселения на примерах населенных пунктов Верхнего Пожитавья. Места поселения в изучаемой области классифицируются на основании экономической и социальной структуры населения. Для экономической структуры произведен анализ мест поселения по экономическим отраслям, причем принимается во внимание поселения работающих по месту жительства, а также и доля участия трудящихся, приезжающих на работу из других мест.

Географическое размещение функциональных типов мест поселения является указателем экономических и природных особенностей отдельных частей Верхнего Пожитавья.

Zusammenfassung

**DIE FUNKTIONELLE KLASSIFIZIERUNG
 DER SIEDLUNGEN AUF DEM BEISPIEL DER DÖRFER
 OBEREN ŽITAVA-GENEND**

In kurzer Studie gibt der Verfasser eine funktionelle Klassifizierung der Siedlungen auf dem Beispiel der Dörfer der oberen Žitava-Gegend. Die Siedlungen werden auf dem untersuchten Gebiet nach der ökonomischen und sozialen Struktur der Bevölkerung klassifiziert. Bei der ökonomischen Struktur analysiert er die Siedlungen nach den ökonomischen Branchen mit Berücksichtigung der zu Hause beschäftigten Bevölkerung und des Anteils der Werktätigen ausser dem Wohnsitz.

Die geographische Verteilung der funktionellen Typen von Siedlungen weist auf die ökonomischen und Natureigentümlichkeiten der einzelnen Teile der oberen Žitava-Gegend hin.

1. ÚVOD A VYMEDZENIE SKÚMANEJ OBLASTI

V rámci geografie sídel sa sídla v súčasnosti študujú podľa rôznych hľadísk. Kým v minulosti pri štúdiu sídel (najmä vidieckých) sa väčšia pozornosť venovala morfológicko-genetickej typizácii sídel, dnes sa do popredie dostáva

ich funkcionálna typizácia, čo je dôsledok veľkých zmien a mnohotvárneho rozvoja civilizácie. Sídla sa skúmajú podľa ich hospodárskej a spoločensko-kultúrnej funkcie. Významnú úlohu tu hrá počet obyvateľov pracujúcich v rôznych odvetviach národného hospodárstva, veľkosť a hospodárska štruktúra sídla, vzťah sídla k bližšiemu a širšiemu zázemiu, ako aj vplyvy tohto zázemia na študované sídlo a pod. Najčastejšie sa sídla klasifikujú podľa ich vlastnej ekonomickej aktivity podľa ekonomickej a sociálnej štruktúry ekonomicky aktívneho obyvateľstva ap.

Otázkou a metódami štúdia funkcií a funkcionálnej klasifikácie mestských a vidieckych sídel sa v poslednom období zaoberá stále väčší počet známych domácich a zahraničných geografov. Prijateľnú klasifikáciu vidieckych sídel Slovenska vypracoval aj kolektív autorov Ivanička—Mládek—Zelenská (1966). Ako kritérium poslúžili tu tri základné znaky, a to vlastná ekonomická aktivita, hospodárska štruktúra ekonomicky aktívneho bývajúcего obyvateľstva a kompaktnosť, resp. disperzia domov. Láznička (1974) klasifikuje sídla podľa štruktúry obyvateľstva pracujúceho v mieste bydliska a podľa počtu dochádzajúcich za prácou do daného sídla. Ďalšia práca, ktorá sa zaoberá funkcionálnou klasifikáciou sídel je práce Bašovského (1970). Autor tu klasifikuje vidiecke sídla podľa funkcionálnej štruktúry, sociálnej štruktúry obyvateľov a podľa druhu domov (typ usadlostí). Táto klasifikácia je už všestrannejšia, pretože širšie charakterizuje typy sídel, vzťahy medzi nimi a hospodárskou štruktúrou daného územia.

Zo zahraničných odborníkov, ktorí sa zaoberajú otázkami funkcionálnej klasifikácie sídel treba spomenúť predovšetkým Chilczuka (1963), Lindého (1952), Dobrowolskú (1959), Lehmana (1956), Hüfnera (1953), Beluszkého (1965) a iných.

Teda funkcionálna klasifikácia v podstatnej miere prispieva k poznaniu ekonomickej podstaty sídel a má základný význam aj pri plánovaní a usmerňovaní ich ďalšieho vývoja.

Horné Požitavie sa nachádza na S až SV Nitrianskeho okresu, ktoré zhruba zodpovedá územiu bývalého Zlatomoraveckého okresu. Jeho rozloha je 536,94 km², čo predstavuje z rozlohy okresu 37,2 %. Na skúmanom území žilo podľa posledného sčítania ľudu k 1. XII. 1970 47 392 osôb v 35 obciach.

2. KLASIFIKÁCIA SÍDEL HORNÉHO POŽITAVIA

Funkcie vidieckych sídel v hornom Požitaví v minulosti pre nedostatok spolahlivých štatistických údajov nemožno presne určiť. Podľa rôznych študijných materiálov však predpokladáme, že na začiatku nášho storočia na skúmanom území bolo podstatne viac poľnohospodárskeho obyvateľstva, ako je tomu dnes. Z toho vyplýva, že aj poľnohospodárska funkcia jednotlivých sídel na našom území bola rozhodujúca. Pri klasifikácii sídel postupujem podľa Bašovského (1970) s menšími úpravami.

Sídla v skúmanej oblasti analyzujem podľa hospodárskej a sociálnej štruktúry obyvateľstva. Pri hospodárskej štruktúre robím analýzu sídel podľa hospodárskych odvetví so zameraním na doma zamestnaných obyvateľov a na podiel pracujúcich mimo bydlisko. Pozri tab. 1. Podľa tejto analýzy v hornom Požitaví rozlišujeme obce s nasledovnými hospodárskymi funkciami:

mnohofunkcionálne sídlo (1), obytné sídlo (18), obytno-poľnohospodárske sídlo (12), obytno-priemyselné sídlo (1), obytno-poľnohospodársko-lesnícke sídlo (2), poľnohospodársko-obytné sídlo (1).

V posledných dvoch intercenzálnych obdobiach v hospodárskej štruktúre ekonomicky činného obyvateľstva sídel aj v hornom Požitaví nastali určité presuny. So zmenami v hospodárskej štruktúre obyvateľstva úzko súvisia aj zmeny v jeho sociálnej štruktúre. Industrializáciou sa zvyšuje podiel príslušníkov sociálnej skupiny robotníkov, v skúmanej oblasti z 52,8 % priemeru (r. 1961) na 62,2 % (r. 1970). S rozvojom služieb obyvateľstvu zväčšuje sa podiel ostatných zamestnancov, v skúmanej oblasti z 19,1 % na 21,9 %. Socializáciou dediny vzniká nová sociálna skupina družstevných roľníkov a rapídne sa zmenšuje, resp. takmer úplne zaniká sociálna skupina roľníkov ako samostatne hospodáriacich, z 2,7 % na 0,7 %. Avšak s rozvojom poľnohospodárskej veľkovýroby sa zmenšuje aj sociálna skupina družstevných roľníkov, z 24,8 % na 13,8 %. V dôsledku týchto zmien dnešná sociálna štruktúra obyvateľstva horného Požitavie je dosť zložitá, ale aj tak zostáva pri klasifikácii sídel dôležitým elementom. U jednotlivých sídel horného Požitavie tieto zmeny sú ešte výraznejšie.

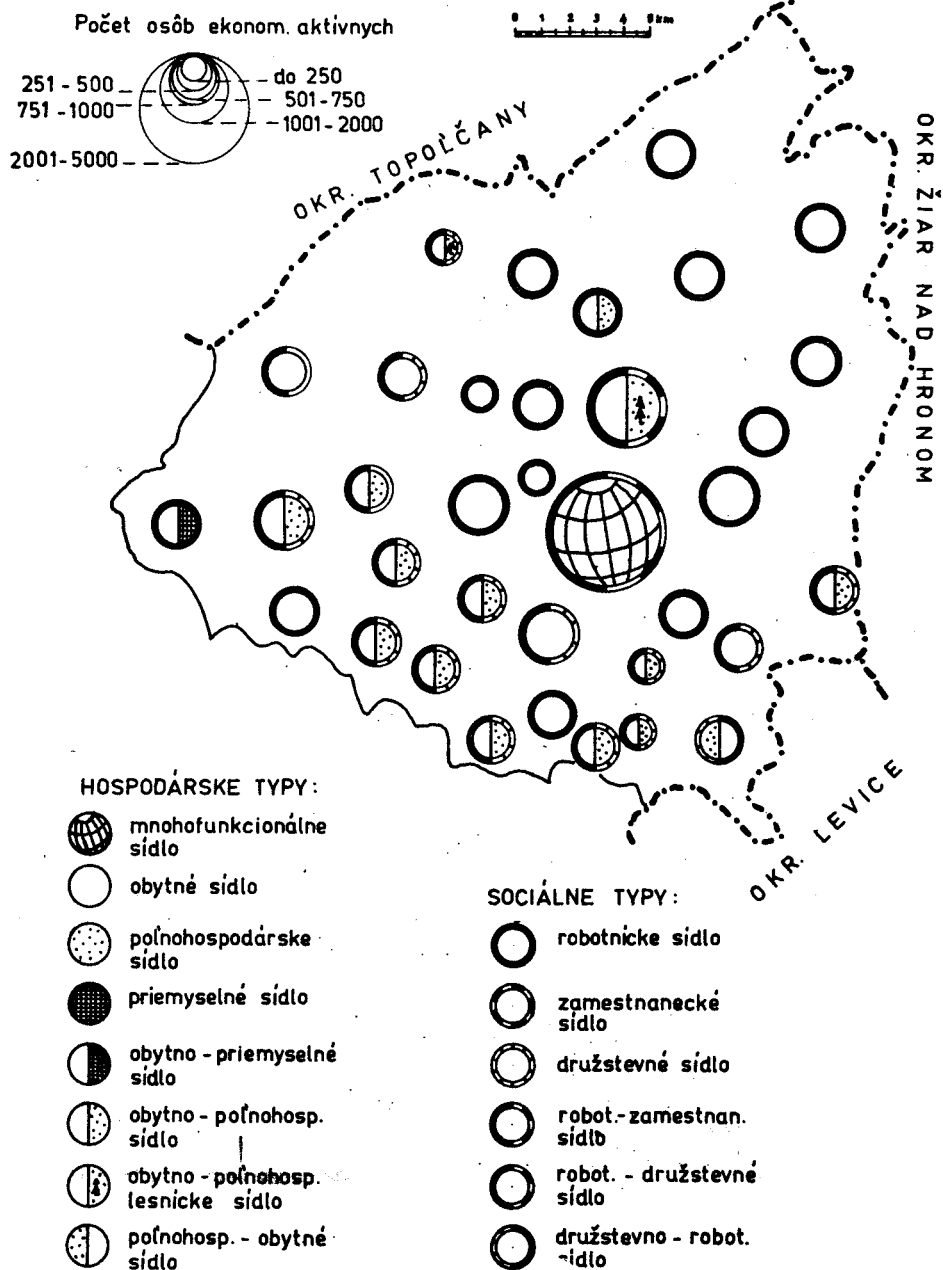
Na základe analýzy sociálnej skladby ekonomicky aktívneho obyvateľstva obcí horného Požitavie rozlišujem nasledovné sociálne typy sídel: robotnícke (15), robotnícko-zamestnanecké (3), robotnícko-družstevné (16), družstevno-robotnícke (1). Pozri tab. 2. Z analýzy vyplýva, že v sociálnej skladbe obyvateľstva horného Požitavie výrazne prevládajú robotníci (62,2 %). Menšie podiely tvoria ostatní zamestnanci (21,9 %) a družstevní roľníci (13,8 %).

Geografické rozmiestnenie funkcionálnych typov sídel poukazuje na hospodárske a prírodné zvláštnosti jednotlivých častí horného Požitavie. Priestorové rozmiestnenie jednotlivých typov sídel v hornom Požitaví znázorňujem na pripojenom mapovom náčrte.

LITERATÚRA

- Bašovský O. (1970): Funkcionálna klasifikácia sídiel Oravy. Zborník PdF v Trnave — Prírodné vedy, Geografia 1 : 113—133, Bratislava.
- Beluszky P. (1965): Falusi települések osztályozása. Földrajzi Ertesítő 14 : 149—163, Budapest.
- Dobrowolska M. (1959): Przemiany struktury społeczno-gospodarczej wsi Malopolskiej. Przegląd Geograficzny 31 : 3—32, Warszawa.
- Hüfner H. (1953): Wirtschaftliche Gemeindetypen. Raum und Wirtschaft, 3 : 43—57, Bremen — Horn.
- Chileczuk M. (1963): Sieć ośrodków wiezi społeczno-gospodarczej wsi w Polsce. Prace geograficzne I G PAN 45 : 155 Warszawa.
- Ivanička K., Zelenská A., Mládek J. (1966): Funkcionálne typy vidieckych sídiel Slovenska. Acta geologica et geographica UC, Geographica 6 : 51—92, Bratislava.
- Lázníčka Z. (1974): Funkční klasifikace obcí České socialistické republiky. Rozpravy ČSAV, ročník 84, sešit 2, Academia Praha.
- Linde H. (1952): Grundfragen der Gemeindetypisierung. Raum und Wirtschaft, 3 : 57—121, Bremen — Horn.

FUNKCIONÁLNE TYPY SÍDEL HOR. POŽITAVIA

Tab. 1. Funkcionálna štruktúra sídel horného Požitia (v %)

	Poľnohosp.	Lesníctvo	Priemysel	Staveb- níctvo	Doprava spoje	Obchod a ver. strav.	Ostatné	Prac. mimo bydliska
	Mnohofunkcionálne sídlo							
1. Zlaté Moravce	5,1	0,1	42,6	2,0	6,3	5,3	18,3	19,7
	Obytné sídla							
2. Čierne Kľačany	13,1	0,0	0,7	0,2	0,4	0,4	1,6	83,6
3. Hostie	13,1	1,4	0,7	0,0	0,3	0,8	5,3	78,4
4. Hostovec	16,9	0,0	0,7	0,3	1,3	0,6	2,9	77,3
5. J. Kostolany	19,2	5,3	0,5	0,4	0,3	1,1	4,7	68,5
6. Koliňany	19,4	0,0	0,9	1,2	0,2	1,5	6,9	69,9
7. Kostolany	18,7	3,6	2,0	0,3	1,0	0,3	2,6	71,5
8. Lovce	14,8	2,1	0,3	0,3	0,3	1,4	3,5	77,3
9. Machulince	8,5	0,2	2,7	0,0	0,2	0,5	2,2	85,7
10. Mankovce	13,8	0,0	0,5	0,9	0,5	0,5	4,6	79,1
11. Martin n/Ž.	17,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	1,4	80,7
12. Obyce	10,4	4,6	5,6	0,3	0,4	1,6	2,4	74,7
13. Skýcov	9,0	6,6	1,0	0,0	0,5	2,0	2,1	78,8
14. Sľažany	18,9	0,1	4,0	0,8	2,6	2,0	4,2	67,4
15. Tesárske Mlyňany	19,2	0,0	1,5	2,2	0,9	1,8	4,1	70,6
16. Veľčice	21,1	3,1	0,8	0,2	0,0	0,8	2,9	71,1
17. Vieska n/Žit.	19,6	0,0	0,4	0,0	0,0	1,6	9,6	68,8
18. Volkovce	23,3	0,0	1,0	0,0	1,4	1,2	7,0	66,1
19. Žitavany	9,0	1,4	10,8	0,8	0,1	2,0	3,7	72,2
	Obytno-poľnohospodárske sídla							
20. Beladice	30,8	0,0	0,8	0,0	0,0	1,0	7,7	59,7
21. Čaradice	31,6	3,5	0,0	1,0	1,0	1,0	4,1	56,9
22. Červený Hrádok	28,9	0,0	1,0	0,7	0,0	0,4	4,9	64,1
23. Choča	27,2	0,0	0,4	0,0	0,0	1,4	1,4	69,6
24. Chrástany	26,0	0,0	2,1	1,9	0,6	1,7	4,9	62,8
25. Jelenec	20,1	4,3	3,0	2,8	2,1	3,2	6,1	58,4
26. Ladice	25,7	0,0	0,0	0,2	0,7	0,5	6,1	66,8
27. M. Vozokany	37,4	0,0	1,0	0,5	1,0	0,0	5,0	55,1
28. Neverice	24,5	0,0	0,9	0,6	0,9	1,4	6,5	65,2
29. Slepčany	27,9	0,0	0,2	0,0	0,9	1,3	2,0	67,7
30. V. Vozokany	35,1	0,0	0,0	0,8	0,0	1,2	2,5	60,4
31. Žikava	24,2	3,7	1,7	0,0	0,3	1,2	2,3	66,6
	Obytno-poľnohospodársko-lesnícke sídla							
32. Topoľčianky	15,7	8,0	1,4	0,2	0,5	2,3	8,4	63,5
33. Zlatno	22,5	8,8	0,6	0,0	0,0	0,6	7,0	60,5
	Obytno-priemyselné sídlo							
34. Žirany	6,4	0,0	28,0	0,4	1,8	0,9	3,3	59,2
	Poľnohospodársko-obytne sídlo							
35. Nemčianky	44,7	1,8	1,2	0,2	0,4	1,0	2,1	48,6

Ide o podiely ekonomicky aktívnych obyvateľov podľa hospodárskych odvetví pracujúcich doma a o podiely pracujúcich mimo bydliska.

Tab. 2. Typizácia sídel horného Požitia via podľa ekonomickej a sociálnej štruktúry

Hospodárske typy	Mnoho-funkcionálne sídla	Poľnohospodársko-obytné	Obytno-poľnohospodárske	Obytno-poľnohospod. lesnícke	Obytno-priemyselné	Obytné	Spolu
Sociálne typy							
zastúpené všetky odvetvia	v poľnohosp. pracuje vyše 40 % podiel pracujúcich mimo bydliska číni 40—50 %	podiel pracujúcich mimo bydliska číni 50—65 % v poľnohosp. pracuje 25—40 %	v poľnohosp. a lesníctve pracuje 15—25 % resp. okolo 10 % podiel pracujúcich mimo bydliska číni okolo 60 %	v priemysle pracuje 25—30 % pracujúcich mimo bydliska číni 55—60 %	podiel pracujúcich mimo bydliska číni vyše 65 %		
robotnícke (nad 60 % robotníkov)			Žikava	Žirany	Čierne Kľačany, Hostie, Hostovec, J. Kostofany, Lovce, Machulince, Mankovce, Martin n. Žitavou, Obyce, Skýcov, Slažany, Žitavany, Koliňany, Vieska n. Žitavou	16	
robotnícko-zamestnanecké (40—60 % robotníkov 20—45 % zamestnanev)	Zlaté Moravce			Topoľčianky			2
robotnícko-družstevné (40—60 % robotníkov 20—40 % družstevníkov)			Beladice, Čaradice, Červený Hrádok, Chrástany, Jelenec, Ladice, Malé Vozokany, Neveříce, Slepšany, V. Vozokany, Choča	Zlatno	Tesárske Mlyňany Veľčice, Kostolany p. Tr., Volkovce	16	
Družstev. robot. 40—60 % druž. 25—40 % rob.		Němčiny					1
Spolu:	1	1	12	2	1	18	35